

Del 1
*Vår blodiga historia:
Digerdöd och förgiftad
ärtsoppa*

Annika Meijer
Illustrerad av Lina Blixt

ISBN: 978-91-89083-07-3

Lärohandledning

Nu har du fått lärohandledningen till *Vår blodiga historia – digerdöd och förgiftad ärtsoppa* i din hand. Boken innehåller sex historiska berättelser som du kan arbeta med på flera olika sätt, och här får du förslag på hur du kan arbeta med texterna i din undervisning. Tanken är att handledningen ska hjälpa dig att hitta kreativa och roliga sätt att arbeta med skönlitterära texter. Med hjälp av handledningen kan du som lärare hitta fler vägar till att på ett lustfyllt sätt utveckla dina elevers läslust, språk, förståelse och kunskap. Lärohandledningen ger tips på hur du kan använda berättelserna i ämnena svenska, historia och bild.

Förhoppningen är att boken ska väcka elevernas nyfikenhet att lära sig om sin historia. Du kan med fördel koppla texterna till din historieundervisning och sätta in händelserna i rätt tidsepok, på det sättet får du också in skönlitterära berättelser i SO-undervisningen.

Här nedan finns olika förslag på uppgifter. Du vet bäst vad som passar just din grupp. Du kan variera mellan att ha högläsning eller låta eleverna läsa enskilt, i par eller i grupp.

Först i lärohandledningen kommer övningar som passar till alla berättelser. Till varje berättelse följer sedan en begreppslista, läsförståelsefrågor och förslag på aktiviteter att göra efter läsningen av respektive text.

Lärohandledningen är skriven utifrån kursplanerna i svenska, historia och bild och de kunskapskrav som är kopplade till dessa ämnen.

Varför läsa *Vår blodiga historia*?

Att koppla ihop verkliga händelser och sätta in dem i skönlitterära berättelser är ett fantastiskt sätt att väcka nyfikenhet för att lära. Det är också en bra väg till att förstå vår historia och hur vi människor påverkas av händelser som vi varit med om.

De sex berättelserna tar även upp andra ämnen som rädsla, mod, vänskap, död, genus, identitet och andra existentiella och etiska frågor som kan leda till många spännande samtal.

Det finns stora möjligheter att diskutera texterna på många olika plan. I ämnet svenska kan man arbeta med både ordförståelse och läsförståelse. I lärarhandledningen finns förslag på hur du kan arbeta med ord och begrepp. Här finns också läsförståelsefrågor som behandlar förståelsen både "på raden, mellan raderna och bortom raderna".

Tanken med övningarna är att öka elevernas förståelse och medvetenhet av texterna, samt att fördjupa sig i de aktuella historiska händelserna. Att boken är skriven på ett fängslande men också lättillgängligt sätt, möjliggör för alla elever att delta i läsningen och förstå vad de läst eller hört. De kan ta till sig texten och medverka i diskussioner och övningar kring innehållet.

Ytterligare en anledning att läsa "Vår blodiga historia" är att berättelserna är innehållsrika. En fördel kan dessutom vara att läsningen tar relativt kort tid i anspråk. Den faktadel som följer efter varje berättelse ger ytterligare en dimension.

Är det sant?

Går "Vår blodiga historia" att använda i historieundervisningen?

Efter varje avsnitt har författaren Annika Meijer lagt in ett kapitel som hon kallar "Fasliga fakta". Här får man fördjupa sig mer i ämnet och Annika tar även upp frågor som rör ämnet källkritik. Är detta verkligen sant? Är det en skröna? Vad säger forskningen?

Annika Meijer har bland annat hämtat fakta från en rad pålitliga källor, till exempel historiska artiklar och museer. Här är det viktigt att göra klart för eleverna att de läser en skönlitterär berättelse och forskarna kanske inte alltid håller med om detaljerna i texten. När eleverna läser mer om själva händelsen får de förmodligen andra kunskaper och lärdomar. De får då ta del av vad historieforskarna har kommit fram till. Här bör du och eleverna vara uppmärksamma och använda källkritiskt tänkande. Det blir ju också tydligt när ni läser "Fasliga fakta".

Förslag på övningar/ uppgifter som man kan göra inom ämnena svenska, SO och bild

Gör en tankekarta

Innan läsningen kan man med hjälp av en tankekarta ta reda på vad eleverna redan kan om den historiska händelsen. Efter läsning, eller lyssning, kan de ta reda på mer fakta om händelsen. I läroböckerna brukar det gå att hitta fakta om händelserna som Annika Meijer berättar om i sin bok. Söker eleverna på nätet måste man förstås vara uppmärksam på vilken källa man använder sig av.

Efterhand fyller eleverna sedan på tankekartan med det nya som de lär sig. Tankekartan kan man sedan ha som stöd för minnet och som hjälpmedel i de flesta övningar som beskrivs här.

Olika skrivtyper

Faktatext

Träna på att skriva faktatexter om händelsen med hjälp av stödord och/eller bilder. Gå då igenom vad som krävs för att en faktatext ska vara bra skriven, genom till exempel checklistor och exempeltexter på olika nivåer.

Berättande text

Låt eleverna skriva berättande texter som är inspirerade av berättelserna.

- Berätta fortsättningen på historien, vad hände sedan?
- Skriv nya slut, stanna på ett lämpligt ställe och låt eleverna fantisera ihop ett eget slut. (Om man väljer denna uppgift bör man förslagsvis inte läsa det riktiga slutet på berättelsen. Den får man spara tills eleverna läst upp sina berättelser.)
- Lägg in en ny, påhittad vändpunkt som gör att vår historia förändras.
Ex: Vad hade hänt om Tor och Nils (Blod och brand) hade öppnat porten i ringmuren och släppt in alla bönder?
- Använd bilderna i boken och låt eleverna "gå in i bilden". Låt dem ta hjälp av några av sina sinnen för att beskriva miljöer, personer och händelser. Vad händer? Vad ser man? Vad hör man? Vad luktar det? Vad känner och tänker personerna i berättelsen?
- Använd någon av figurerna som finns i berättelserna och berätta mer om dem och deras historia, de får en egen berättelse och ett eget liv.

Här är några exempel på personer som kan vara intressanta att skriva om i en ny text:

Digerdöden:

Här kan man skriva om Maltes eller likbärarens historia.

Vad hände med Malte? Vad har likbäraren varit med om? Hur ser hans liv ut?

Varför är han likbärare?

Blod och brand:

Här kan man skriva om budbärarens (den unga pojkens) historia. Vad hade hänt innan pojken kom till Visby? Hur gick det till när danskarna kom till pojkens by? Hur kunde han fly?

Tillsammans mot makten:

Här kan man skriva om hur livet blev för Ylva. Gjorde hon som Gustav sa och kämpade för det hon trodde på? Träffade hon Gustav Vasa igen? Hur och varför?

Den förgiftade ärtsoppan:

Här kan man skriva om Karin Månsdotter, flickan som gifter sig med Erik XIV. Vad tyckte hon om att bli gift, bara fjorton år gammal, och dessutom med en kung som kanske är galen?

Årtusendets fiasko:

Här kan Tomas, fången i smedjan, berätta om sitt liv. Vad hade han gjort för att bli straffad och hur blev hans liv efter att skeppet sjönk?

Drottning Kristina, Kung av Sverige:

Här kan kökspigan Ingrid berätta sin historia. Hon verkar tycka att kvinnor och män ska ha samma rättigheter. Hur försöker hon förändra kvinnors rättigheter?

Brev

Låt eleverna skriva brev. De kan själva skriva brev till någon av personerna som är med i berättelserna. Eller så får eleverna kliva in i en av karaktärerna och låta den personen skriva ett brev. Här nedan följer några exempel:

Digerdöden:

- Eleverna skriver till Olof och berätta vad de tycker att han ska göra nu. Hur ska Olof och hans syster överleva? Vad bör de göra för att klara sig undan pest och svält?
- Olof skriver brev till sin döda mamma och berätta hur deras liv blev.

Blod och brand:

- Märtas pappa, borgmästaren, skriver till Kristian II och berätta vad han egentligen tycker om kungen och besöket på Gotland.

Tillsammans mot makten:

- Ylva skriver till Gustav Vasa. Kanske hjälper hon och hennes familj till i upproret mot kung Kristian II?

Den förgiftade ärtsoppan:

- Bröderna Johan och Erik brevväxlar med varandra när de sitter fängslade
- Johan den III skriver brev till sin gamla betjänt Ivar, (farfadern) och berättar vad det var som egentligen hände.

Årtusendets fiasko:

- Herman skriver till sina släktingar i Holland och berättar vad som har hänt.
- Herman skriver brev till kung Gustav II Adolf. Det var ju kungen som ändrade på ritningarna och orsakade den stora olyckan.

Drottning Kristina, Kung av Sverige:

- Kristina skriver brev till sin kusin Karl och berättar om sitt liv och att hon vill abdikera.

Koppla ihop med tidningstexter

Skriv en nyhetstext om händelsen. Om man vill göra ännu mer kan man göra ett helt uppslag med händelsen eller ta med flera av händelserna i boken. Eleverna kan exempelvis fler artiklar, reportage, annonser, notiser, dagens ros/ris och in-sändare.

Muntliga övningar

Intervju

Eleverna kan göra fiktiva intervjuer där de exempelvis intervjuar:

- Någon person som är med i "Vår blodiga historia" ex Olof, Tor, Ylva, Gustav Vasa, Kristian II, Erik XIV eller Drottning Kristina.
- En forskare som är expert på händelsen.

Dramatisera

Låt eleverna uppleva det roliga i att dramatisera. Det är en lärorik och utvecklande metod i skolarbetet. Här kommer några förslag på vad ni kan dramatisera:

- Dramatisera själva händelsen.
- Dramatisera ett inslag på nyheterna och att reportern gör ett reportage på plats.
- Dramatisera en fortsättning på berättelserna. Vad hände sedan?
- Dramatisera ett nytt slut, förändra historien. Här får man hitta en lämplig utgångspunkt.
- Dramatisera en ny, påhittad vändpunkt, som gör att vår historia förändras. Ex) Vad hade hänt om Tor och Nils (Blod och brand) hade öppnat portarna i ringmuren och släppt in bönderna? Hur hade det blivit om Hermans pappa (Århundradets fiasko) hade fått leva? Hade han stått emot Gustav II Adolfs order och byggt ett säkert regalskepp? Vad hade hänt då?

Heta stolen

En elev låtsas vara en av karaktärerna i berättelserna. Gruppen får ställa frågor till karaktären, som i sin tur svarar på frågorna. Här får de försöka använda den fakta de har. Givetvis är det även tillåtet att använda sin fantasi för att svara på bästa sätt.

Ex) *Fråga till drottning Kristina:* Vad tyckte du om att uppfostras till pojke?

Fråga till Johan III: Varför ville du sätta din egen bror i fängelse?

Fråga till Gustav II Adolf: Hur kom det sig att du inte lyssnade när skeppsbyggarna sa att skeppet riskerade att sjunka?

Arbeta med ord och begrepp

Med andra ord

Skriv ner begreppen på olika kort och lägg korten i en hög med den blanka sidan uppåt. Låt eleverna förklara begreppet utan att säga vilket det är. Den som lyckas lista ut vilket begrepp det handlar om får begreppskortet. På så sätt kan man räkna poäng om man vill.

Memory

Läraren eller eleverna skapar memorykort, ett kort med begreppet och ett kort med förklaringen. Sedan läggs alla kort med den blanka sidan uppåt och sedan gäller det att hitta paren och minnas var korten ligger.

Bingo

Skapa en bingobricka med begreppen. Bingoutroparen ger förklaringen och eleverna kryssar de begrepp som fått sin förklaring. Här gäller det att få en hel rad ikryssad. Man kan få bingo både lodrätt och vågrätt. Du kan med fördel använda elever som bingoutropare.

Fråga, fråga, byt

Skriv ner ett begrepp på ett kort och en förklaring på begreppet på ett annat. Gör lika många kort som elever. Eleverna kan vara med och skapa dessa kort. Dela sedan ut ett kort till varje elev. Eleverna går omkring i klassrummet och pratar med varandra (parvis). Elev 1 säger begreppet och elev 2 ger förklaringen. Eller så väljer man att göra tvärtom, ge förklaringen först. Om båda eleverna i paret kan förklara eller säger rätt ord byter de kort, om inte behåller de sina kort och går vidare till nästa.

Para ihop bild, begrepp och förklaring

Eleverna är 2–4 st/grupp och sedan skriver de förklaringar till begreppen. De försöker också hitta bilder till de ord som det passar att ha en bild till. Därefter byter grupperna sina kort och parar ihop rätt bild, förklaring och begrepp.

Kortet på pannan

Eleverna är 3–4 st/grupp. Begreppskortet ligger i en hög på bordet och varje elev tar ett kort och håller det mot sin egen panna. Den elev som börjar ställer en "ja eller nej-fråga" till de andra för att försöka att lista ut vilket begrepp som är skrivet på kortet. Turen går sedan vidare till nästa. När en elev kommer på sitt begrepp lägger man ner det framför sig och tar ett nytt. Ibland kan det behövas ledtrådar från klasskompisarna.

Kahoot

Läraren eller eleverna gör sina egna frågor om begreppen och skriver fyra svarsalternativ. Sedan spelar man Kahoot.

Öka förståelsen för texten

Läsförståelsefrågor

Frågorna i handledningen behandlar texten på olika sätt.

- **På raderna:** här hittar läsaren svaret direkt i texten.
- **Mellan raderna:** här handlar det om att läsaren med hjälp av texten måste kunna dra egna slutsatser och läsa "mellan raderna".
- **Bortom raderna:** här tänker läsaren själv vidare och reflekterar över texten med hjälp av egna erfarenheter, tankar och känslor kopplade till texten.

Textkopplingar

Under läsningen kan man arbeta med textkopplingar. Om man läser högt kan man göra gemensamma textkopplingar och du kan då modellera för dina elever och visa olika sätt att göra kopplingar till texter. Läser eleverna själva, kan man arbeta på samma sätt och diskutera efter varje kapitel. Man kan också stanna på vissa ställen i texten som du som lärare har bestämt i förväg. Gör kopplingar till:

- **Text till själv,** här kopplar läsaren innehållet i texten till något man själv varit med om.
- **Text till text,** läsaren kopplar händelseförloppet till något man läst i en annan bok eller sett i en film eller hört i en berättelse.
- **Text till världen,** läsaren kopplar händelseförloppet till en händelse som skett. Det kan vara något som hänt nära, till exempel på skolan eller något man läst eller sett på nyheterna.

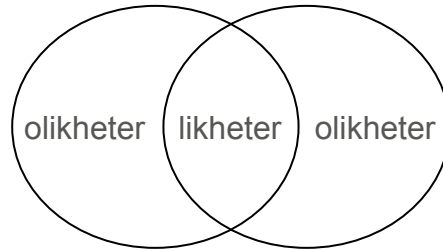
Boksamtalsfrågor

Man kan ta hjälp av Aidan Chambers bok "Böcker inom oss" för att få tips på bra samtalsfrågor som passar in på alla texter. Du kan också hitta exempel på dessa frågor på nätet. Vill man hellre använda ett digitalt hjälpmedel finns det en gratis app som heter "Boksamtal". Appen använder eleverna för att fördjupa sig kring texterna.

Lässtrategier

Det kan vara bra att använda sig av olika strategier för att få hjälp att förstå texten bättre men kom ihåg att det är textens innehåll som är det viktiga, inte själva strategin. Fokus ska alltid ligga på innehållet.

Låt eleverna förutspå vad texten kommer att handla om. Vad vet de sedan innan? Ta hjälp av titeln och bilderna som finns i boken. Stöter eleverna på ett ord de inte förstår och som de heller inte kan lista ut betydelsen av kan de stanna upp i sin läsning. De kan fråga lärare, klasskamrater eller leta efter ordet i ett lexikon eller använda digitala hjälpmedel. Om eleverna inte förstår ett begrepp eller en mening, ska de backa i texten och läsa om det de inte förstod. Låt eleverna träna på att sammanfatta berättelserna.

Venndiagram

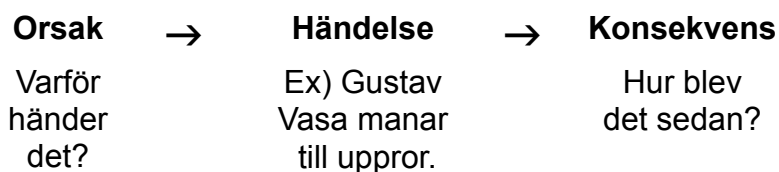
Ett Venndiagram kan vara en bra metod att använda sig av när man vill att eleverna ska jämföra någonting. Det ger en tydlig och enkel bild av likheter och olikheter.

Ex: Skillnad/ likhet mellan kvinnor och män på drottning Kristinas tid.

Ex Skillnad/ likhet mellan kvinnor på Kristinas tid och nutid.

So – Orsak och konsekvens

Sätt in händelsen i ett samband. Vad orsakade händelsen och vad blev konsekvensen?

SO – Tidslinje

Låt eleverna göra en historisk tidslinje där de sätter in händelserna vid rätt tidpunkt. Att använda färdiga bilder eller elevernas egna bilder som sedan placeras vid rätt årtal är ett alternativ.

SO/Sv – Begreppskedjor

Skriv ut de begrepp som tillhör varje kapitel i berättelsen och låt eleverna lägga sambandskedjor. Här kan de med fördel arbeta i grupp. Uppgiften är att kunna förklara sambandet mellan begreppen. De ska försöka att skapa en så lång sambandskedja som möjligt. Eleverna i gruppen får tänka tillsammans och sedan förklara för en annan grupp eller för hela klassen.

Bilduppgifter

Serie

Välj ett avsnitt ur berättelserna och låt eleverna illustrera den händelsen med hjälp av en seriestrip. Serien kan ha olika antal rutor. De kan teckna händelserna som de beskrivs eller så kan de välja att göra en serie med en humoristisk och historisk tvist. Kanske vägrar drottning Kristina att bli kung? Eller så äter inte Erik XIV sin ärtsoppa då han avskyr ärtor.

Illustrera en känsla

Ibland beskriver inte författaren personernas olika känslor. Läs ett avsnitt där eleverna får fundera över vilka känslor personerna kan ha och låt sedan eleverna välja en känsla att illustrera. Här kan man till exempel blanda olika tekniker.

Illustrera avsnitt i boken

Plocka ut ett lämpligt avsnitt och låt eleverna illustrera avsnittet.

Finn fem fel

Uppgiften är att eleverna ska illustrera en av händelserna, men de ska smyga in fem faktafel i bilden. När bilderna är klara får de titta på sina kamraters bilder och försöka hitta de fem felen. För att eleverna ska få inspiration kan du visa tavlan som Carl Gustaf Hellqvist har målat. Tavlan heter *Valdemar Atterdag brandskattar Visby* och har flera historiska faktafel. Här är också ett ypperligt tillfälle att prata med eleverna om källkritik.

Reklam

Låtsas att kungligheterna deltar i en tävling där man ska kora den bästa regenten. Hur skulle deras "reklambilder" se ut? Man kan gärna titta på nutidens valaffischer. Här kan man arbeta med både bild och text och om man har tillgång till digital teknik kan det vara roligt att använda det. För att de ska få lite mer idéer tar eleverna reda på fakta om den historiska person de arbeta med. Ex Gustav Vasa – den bästa regenten genom alla tider/ Johan den III – Sveriges galnaste kung.

Introduktion av boken

Innan ni börjar läsa berättelsen är det bra att starta med att studera bokens omslag.

Eleverna kan arbeta i par och diskutera frågorna. Efter det lyfter man frågorna i helklass. Här kommer förslag på frågor till omslaget:

- Vad ser ni på bilden?
- Vad tycker ni om färgerna på bilden?
- Vilken betydelse kan färg ha?
- Vad känner ni när ni tittar på bilden?
- Skulle ni vilja ändra något på bilden?
- Blir ni sugna på att läsa boken? Varför/varför inte?
- Vad tror ni att boken handlar om?
- Vilken tid utspelar den sig i?
- Vilka frågor uppstår när ni ser omslaget? Vad vill ni veta?

Källkritik

Gemensam diskussion om källkritik innan man börjar läsa boken:

Eleverna bör vara medvetna om att skildringarna i "Vår blodiga historia" är inspirerade av verkliga händelser, men man ska också komma ihåg att det är en skönlitterär berättelse där mycket är fantasi för att skapa en spännande historia.

Ha en gemensam diskussion om hur mycket man kan lita på en skönlitterär text när det gäller fakta. Vad bör man göra för att få hela bilden av hur det gick till? Vad kan saknas i en skönlitterär text i jämförelse med en faktatext? Varför är det så tror ni?

1352

Digerdöden

Innan läsning

- Vad vet ni om pesten/digerdöden? Börja med att brainstorma och gör en tankekartan tillsammans. Man kan till exempel arbeta i par eller grupp först och sedan lyfta i helklass.
- När inträffade pesten? Placera in händelsen på tidslinjen.

Ord och begrepp som förekommer i kapitlet

Se avsnittet Arbeta med ord och begrepp för tips på aktiviteter.

praktfull
kogg
majestätisk
rödbrusig
bryskt
trossar
farsot
obarmhärtig
pesten
last
frossa
förbannelse
lortiga
gränder
kärra
kullerstenar

gille
hålla hov
rådhuset
skank
pestmästare
lurendrejare
tjäna sig en hacka
amulett
botemedel
vadmal
sänghalm
krus
kväljas
yra
dekot
pesthärd

likbärare
slusk
mässande
eldstad
särk
spann
böld
fackla
rännsten
långhosor
förvridet
rovor

Fasliga fakta

pandemi
vägglöss

Läsförståelsefrågor

1. När Olof tänker på hur eländigt allt är får han en klump i magen.
Vad betyder det?
2. Varför ville Olofs pappa att de skulle bära halsbandet som han hade köpt?
3. Vem tror du fick pengarna som Petrus betalat för halsbandet?
4. Tror du att halsbandspåsarna hjälpte? Varför, varför inte?
5. Vad skulle mamman ha mormoderns armring till?
6. Tycker du att mamman gör rätt som säger att de ska stanna hemma trots att pestmästaren har sagt att de ska lämna staden? Motivera dina åsikter.
7. Hur skulle du ha gjort? Skulle du stanna eller skulle du fly från pesten?
8. Olof tänker att solens strålar inte når ner till folket på gatorna.
Vad är den beskrivningen en symbol för?
9. Under pesten var det många som dog.
Vad gjorde man med alla döda kroppar?
10. Likbärarna ändrar sig plötsligt och säger att de ska komma och hämta Olofs pappa. Vad tror du att det beror på?
11. Hur tror du att det kom sig att likbäraren hade ett par dyra stövlar på sig?
12. Vad tror du hände med Olofs kompis Malte?
13. Tycker du att Olof gjorde rätt som tog med sig sin syster Alva och övergav mamman? Motivera ditt svar.
14. Författaren beskriver inte Olofs tankar och känslor så mycket.
Försök sätta dig in i hans situation och beskriv hur han känner och tänker?
15. I början av berättelsen är det många som dör och man vet inte hur det kommer att gå för någon. Hur tror du att Olof och hans vänner kände då?
Motivera.
Vad tänkte och kände han när han skulle ta med sig sin syster och gå?
16. Vad tror du hände sedan?
17. För Olof och hans syster var det mesta med pesten sorgligt, hemskt och otäck men finns det några positiva ljusglimtar i denna berättelse?
Försök hitta några exempel och motivera varför de var positiva.

Fasliga fakta

1. Vad betyder ordet digerdöden?
2. Hur tog sig pesten in i Sverige och Norden?
3. Hur smittades människorna av pesten?
4. Vilka olika sorters pestsjukdomar fanns det?
5. Varför dog fler i Norge än i Sverige?

Efter läsning

- Kan eleverna se några likheter mellan pesten och nutida händelser? Använd gärna ett venndiagram.
- Eleverna får sammanfatta och återberätta texten med hjälp av stödord.
- Eleverna, eller du, skriver meningar som är sanna eller falska. Skriv på kort. Sedan får eleverna sortera meningarna i två högar.

1352

Blod och brand

Innan läsning

- Vad vet ni om slaget vid ringmuren? Börja med att brainstorma och gör en tankekarta tillsammans. Man kan till exempel arbeta i par eller grupp först och sedan lyfta i helklass.
- När kom Valdemar Atterdag till Gotland? Placera in händelsen på tidslinjen.

Ord och begrepp som förekommer i kapitlet

Se avsnittet Arbeta med ord och begrepp för tips på aktiviteter.

ringmur
trolovade
tunnbindare
horisont
krus
tjog
landsteg
båsträngar
rustningar
familjeklenoder
gutar
murkrön
fippla
skottglugg

betryggande
stöddig
punga ut
sändebud
lomma iväg
budbärare
regla
myren
borgare
betesmarken
slagfält
adel
gastkramande
lamslagen

etsa
belägra
stadsprivilegier
härold
husrum
knektar
vedlår
dignade
självstyre

Fasliga fakta
skatt
Hansan
sägner

Läsförståelsefrågor

1. Hur tror du att Nils ser att det är danska skepp?
2. Innan han kom till Gotland hade den danske kungen Valdemar Atterdag erövrat landskapen Skåne, Blekinge, Halland och Öland. Varför just dessa dessa landskap? (Titta gärna på en karta för ledtrådar.)
3. Varför har man inte sett några Visbybor på murkrönet de senaste dagarna?
4. Vad menas med uttrycket *"lomma iväg med svansen mellan benen"*? Kan du komma på en ny mening med uttrycket?
5. Vad menar Jon med att Nils kommer kissa på sig om en dansk andas på honom?
6. Hur kommer det sig att Märta hör vad Henning berättar om slaget han har varit med om?
7. Vad hade hänt Hennings far?
8. Hur tror du Henning känner sig när han får höra att han ska vara stolt som stridit för sitt land?
9. När slaget utanför Visby sätter igång vill bönderna ha hjälp. Vad vill bönderna att man ska göra?
10. Vad är skillnaden mellan den danska hären och bondehären?
11. Tycker du att de gjorde rätt som inte öppnade portarna i ringmuren? Hur skulle du gjort om du fick bestämma?
12. Vad tror du att drikku är?
13. Hur skulle du beskriva Karins pappa? Är han modig eller dum? Varför tror du att han protesterar?
14. Vad tror du Karin känner när pappan blir dödad? Hur reagerar hon? Vad skulle du ha gjort om du var i hennes kläder?
15. Märtas pappa är borgmästare, hur tycker du att han verkar vara till sättet? Kan du hitta både positiva och negativa egenskaper som beskriver honom?
16. Plötsligt verkar borgmästare Birger ångra att de inte hjälpte bönderna. Varför ångrar han det?
17. En soldat lämnar helt oväntat tillbaka dockan Gullviva till Märta. Av vilken anledning tror du att han gör det?

Fasliga fakta

1. Varför vet man inte om denna historia är sann?
2. Vad är Hansan?
3. Varför var det viktigt för Visby att fortsätta att ha handel med Hansan?
4. När arkeologerna grävde upp gravarna låg alla skelett huller om buller. Varför?
5. Än idag hittar man skatter i jorden. Hur kommer det sig tror du?
6. Om det inte är sant att Valdemar brandskattade Visby, hur tror du att det kommer sig att denna historia har blivit en sägen?

Efter läsning

- Kan eleverna se några likheter mellan Valdemars erövring av Gotland och nutida händelser? Använd gärna ett venndiagram.
- Eleverna får sammanfatta och återberätta texten med hjälp av stödord.
- Eleverna, eller du, skriver meningar som är sanna eller falska. Skriv på kort. Sedan får eleverna sortera meningarna i två högar.

1520

Tillsammans mot makten

Innan läsning

- Vad vet ni om Gustav Vasas flykt i Dalarna och förberedelse för uppror mot Kristian II? Börja med att brainstorma och gör en tankekarta tillsammans. Man kan till exempel arbeta i par eller grupp först och sedan lyfta i helklass.
- När utspelade sig detta? Placera in händelsen på tidslinjen.

Ord och begrepp som förekommer i kapitlet

Se avsnittet Arbeta med ord och begrepp för tips på aktiviteter.

stugknut
luffare
trashank
vyssja
kolt
adelsman
knekt
lortig
luska
nariga
ullfett
korpgluggar
nattsärken
hasa

hosta
kavlade
basunera
förtroligt
hederligt
maka på dig
pojkvasker
pilten
biskopar
rådsherrar
stormän
borgare
spektakel
unken

avrättade
bödel
galgbacke
gods
egendom
upprorsmakare
pris på mitt huvud
dalmål
sova räv
tumult
dunkla
landsförrädare
landstrykare
fly eller illa fåkta

simpel
lommade
armborst
råg i ryggen
gryning
monogram

Fasliga fakta

dalkarlar
störta
nationalstat
slump
öknamn

Läsförståelsefrågor

1. Ragnhilds mamma brukar ta hjälp av luffare när det behövs. På vilket sätt brukar de få betalt?
2. Vad är det som gör att Ylva blir misstänksam mot en av luffarna, nämn flera exempel?
3. Redan innan Ylva träffar Gustav Vasa har hon en uppfattning om honom. Vad tänker hon om honom?
4. Tror du att hennes uppfattning har ändrats när de sedan skiljs åt? Motivera!
5. Varför är Kristian II och Gustav Vasa fiender? Vad har hänt?
6. Vad menar en av knektarna när han säger *"Nu har vi dig fast, Vasa! Ligga och sova räv, va! Tror du att vi går på det gamla tricket?"*
7. Ylvas mamma, Ragnhild, gör något väldigt modigt för att få bort knektarna, vad? Om du inte får välja denna lösning vad skulle du ha gjort då för att rädda Gustav Vasa?
8. Vad tror Gustav Vasa att knektarna ska göra om de får tag på honom?
9. Hur tror du att det slutar? Ångrar sig Ylvas familj senare och hjälper Gustav Vasa i hans kamp mot Kristian II? Motivera ditt svar.
10. Hur har författaren valt att beskriva Gustav Vasa i denna berättelse?

Fasliga fakta

1. Hur gick det till när Gustav Vasa tog makten i Sverige?
2. Ge exempel på hur man än idag ser att Gustav Vasa varit en väldigt betydelsefull person i Sverige.
3. Varför kan man inte veta om det som står om till exempel Gustav Vasa är sant?
4. Vilken bild har vi idag av hur Gustav Vasa var som person?

Efter läsning

- Eleverna får sammanfatta och återberätta texten med hjälp av stödord.
- Eleverna, eller du, skriver meningar som är sanna eller falska. Skriv på kort. Sedan får eleverna sortera meningarna i två högar.

1577

Den förgiftade ärtsoppan

Innan läsning

- Vad vet ni om Gustav Vasas söner Erik XIV och Johan III? Börja med att bra- instorma och gör en tankekarta tillsammans.. Man kan till exempel arbeta i par eller grupp först och sedan lyfta i helklass.
- När utspelade sig detta? Placera in händelsen på tidslinjen.

Ord och begrepp som förekommer i kapitlet

Se avsnittet Arbeta med ord och begrepp för tips på aktiviteter.

högt uppsatt

hovet

kunglig börd

skrockar

vinden viner runt knutarna

fördriva

krönt

pojkspoling

pigkammaren

barsk

temperament

hytter med fingret

förläget

odräglig

snopen

gotter

lika stor del av kakan

läshuvud

huvudet på skaft

spelade lusen av

ärva

hertig

regentsiffra

friarporträtt

godset

sturarna

kupp

hjärnspöken

fått något om bakfoten

stop öl

köksa

höviskt

hus i helvete

nedrigt

smaka sin egen medicin

disträ

konspiratoriska

himlakroppar

fradga

oberäknelige

Fasliga fakta

regerade

förmån

inre demoner

deprimerad

manisk

psykisk sjukdom

lönmord

kvarlevor

arsenik

Läsförståelsefrågor

1. Bröderna Svante och Arvid bråkar en del, varför bråkar de?
2. Kanske har du också ett syskon? Om du har det, kan du känna igen dig i Svante och Arvid? Vad kan det vara för saker som du och dina syskon bråkar om?
3. Vad menar farfar med att man inte lär känna en *"så högt uppsatt person fullt ut"*?
4. Erik kallades för *"den galne kungen"*? På vilka sätt var han galen?
5. Gustav Vasa älskar sina barn och skämmer bort sina söner med gott och presenter. Hur tycker du att en förälder ska visa att de älskar sina barn
6. Arvid och Svante tycker att det är *"härligt äckligt"* att höra farfar berätta om Stockholms blodbad. Varför tror du att de tycker att något som är otäckt också är lite härligt?
7. Finns det något som du tycker är *"härligt äckligt"*?
8. Av vilken anledning ville Erik kallas för Erik XIV?
9. I denna berättelse kan man läsa om hur de gjorde för att få kontakt med en lämplig maka eller make trots att man kanske bodde i olika länder. Nu kan vi ju resa mycket lättare samt kontakta varandra via nätet och telefon, men hur gjorde man då?
10. Vad kunde gå fel med den friarmetod man använde förr i tiden?
Vad kan gå fel med sättet man använder idag?
11. Erik börjar visa tecken på att allt inte står rätt till med honom.
Vad gör han för saker då?
12. Efter att Erik hamnat i fängelset blir han alltmer förvirrad.
Vad tror du att det kan bero på att han blir sämre och sämre?
13. Beskriv skillnaderna mellan de olika fängelserna som bröderna sitter i.
14. Vad tror ni att farfadern Ivar tycker om kungabröderna?
Motivera ditt svar.

Fasliga fakta

1. Varför blev Johan III en omtyckt kung?
2. Vad vet man idag om hälsan hos Erik XIV?
3. Stämmer historien om att Erik XIV blev förgiftad av ärtsoppa?
4. Vad tror du? Hur dog Erik XIV?

Efter läsning

- Erik gifter sig så småningom med Karin Månsdotter och hon är en flicka som vare sig är adlig eller prinsessa. Det är en skandal. Vet eleverna hur det fungerar i kungafamiljen idag?
- Eleverna får sammanfatta och återberätta texten med hjälp av stödord.
- Eleverna, eller du, skriver meningar som är sanna eller falska. Skriv på kort. Sedan får eleverna sortera meningarna i två högar.

1628

Årtusendets fiasko

Innan läsning

- Vad vet ni om regalskeppet Vasa? Börja med att brainstorma och gör en tankekarta tillsammans. Man kan till exempel arbeta i par eller grupp först och sedan lyfta i helklass.
- När utspelade sig detta? Placera in händelsen på tidslinjen.

Ord och begrepp som förekommer i kapitlet

Se avsnittet Arbeta med ord och begrepp för tips på aktiviteter.

tjära
ljum bris
skrov
skrå
skeppsgård
hampa
trossar
ässja
slå världen med
häpnad
förtöjt
fjärran
fören
aktern

vice-amiral
skärselden
bojor
klyka
livsverk
riggad
sjösättas
majestätiskt
krusidull
master
jungfrufärd
kvarteret
krympling
skrumpna

benådades
smedja
felkonstruerad
skrytbygge
projektet
saluten
kanonportar
batteridäck
akterkastellet
jungfrufärd
yviga

Fasliga fakta
regalskepp

förliste
bärga
arkeologer
ammunition
dimension
bestycka
riggen

Läsförståelsefrågor

1. Precis i början av berättelsen tycker Herman nästan att det är som hemma. Vad är det som får honom att känna så?
2. Var i texten förstår man att Hermans pappa var väldigt duktig på sitt jobb? Ge några exempel.
3. Herman vet hur han vill att hans liv ska se ut när han blir stor. Vad har du för drömmar om din framtid?
4. I texten berättas det om vilket straff man kunde få om man begått ett brott. Vad tycker du verkar vara värsta straffet? Att arbeta i smedjan eller sitta inlåst i fängelse? Motivera.
5. Vad tycker Herman om att den man som räddar honom är en av fångarna, kanske en mördare?
6. Den mannen som hjälper Herman verkar vara väldigt angelägen om att rädda honom. Varför är han det tror du?
7. När Herman har skadat sig tar hans liv en ny vändning. På vilket sätt?
8. Herman är bitter och tycker att Vasaskeppet har tagit drömmarna från både Herman och hans far. På vilket sätt?
9. Vad menar Tomas när han säger att *"stumpen är din räddning"*?
10. Varför påstår Tomas att Vasaskeppet är felkonstruerad?
11. Tror du att många visste att skeppet var felkonstruerat?
12. Ingen försökte stoppa skeppets jungfrufärd, trots att många visste om bristerna. Hur kommer det sig?
13. När skeppet sjunker tittar Herman ner på sin fot och säger *"Helt i onödan..."* Vad var det som var helt i onödan?
14. Hur tror du att Hermans liv blir nu?

Fasliga fakta

1. Skeppet sjönk väldigt nära land, ändå drunknade många personer. Varför gick det så illa?
2. Texten tar upp tre orsaker till att skeppet sjönk. Vilka?
3. Detta var ett stort fiasko, vems fel var det?

Efter läsning

- Har eleverna läst, hört talas om andra skepp som förlit? Vilka? Jämför. Varför sjönk de? Vad hände?
- Eleverna får sammanfatta och återberätta texten med hjälp av stödord.
- Eleverna, eller du, skriver meningar som är sanna eller falska. Skriv på kort. Sedan får eleverna sortera meningarna i två högar.

1645

Drottning Kristina, Kung av Sverige

Innan läsning

- Vad vet ni om Drottning Kristina? Börja med att brainstorma och gör en tankekarta tillsammans. Man kan till exempel arbeta i par eller grupp först och sedan lyfta i helklass.
- När utspelade sig detta? Placera in händelsen på tidslinjen.

Ord och begrepp som förekommer i kapitlet

Se avsnittet Arbeta med ord och begrepp för tips på aktiviteter.

baluns	snida	livsandar	förmyndarskap
förmer	krusa band	utrikiska	regent
skållade	kontinenten	barbarer	skandal
fjäderfä	förolämpning	kors i taket	provinser
köksor	betrakta	frustrerat	kulturelit
satt sina spår	hov	kröntes	abdikerade
spritade ärtor	servera på silverfat	arvinge	katolik
konspiratorisk	bitter	friarporträtt	pompa och ståt
ludet	trilla av pinn	fransos	
prinssalut	hedervärt	påven	
blåst på konfekten	skrin	sladdertacka	
propsade	skrymsle		
ledbrutna	ärtskidor	Fasliga fakta	
tälja plugg	bannor	stupade	

Läsförståelsefrågor

1. Vad menar Johanna med att Kristina inte haft det lätt i livet?
2. Ge exempel på vad man kommer att äta på Kristinas avskedsfest.
3. Märit tror att det var en besvikelse för Gustav II Adolf att Kristina var en flicka. Hur kommer det sig att hon tror det?
4. Kristina blev drottning när hon var fem år. Vilka fördelar respektive nackdelar tror du det är att födas i en kungafamilj?
5. Tror du att det finns några skillnader att vara kunglig idag och att vara kunglig för ca femhundra år sedan? Vilka skillnader?
6. Hur dog Kristinas pappa Gustav II Adolf?
7. Vad betyder det att ha en vass tunga? Kan du hitta på en ny mening med det uttrycket?
8. Köksan Johanna säger att Kristina blev föräldralös trots att mamman var kvar i livet? Vad menar hon?
9. Det var en sensation att Kristina var drottning i Sverige. Vad tänkte man om det?
10. Vad tror du det beror på att det inte har varit, och inte är, jämställt mellan kvinnor och män?
11. Vad fick Kristina lära sig för att vara lämpad att styra Sverige?
12. Vad är anledningen till att Kristina inte gifte sig?
13. Vad tänker du? Tror du att Kristina tyckte att det var bättre att bli behandlad som en pojke? Eller ville hon hellre bli behandlad som kvinnor brukade bli behandlade?
14. De flesta kvinnorna som arbetar på slottet verkar inte vara så stöttande mot Kristina. Vad tror du att det beror på?
15. Hur tänker du att det ser ut i på din skola/i Sverige idag? Har pojkar och flickor olika förutsättningar? Om ja, beskriv?

Fasliga fakta

1. Vad betyder det att Kristina sattes under förmyndarskap?
2. Kristina ville helst inte sitta på tronen. Vad ville hon göra?
3. Vad ville Kristina göra med sitt liv efter att hon abdikerat?
4. På hennes minnesplatta står det: *"Jag föddes fri, levde fri och ska dö frigjord."* Vad tror du menas med det?

Efter läsning

- Hur är det med kvinnliga ledare idag?
Eleverna kan ta hjälp av internet och söka efter fakta.
De ska försöka att hitta exempel på kvinnliga ledare i världen idag?
Hur många kvinnliga regenter/ledare har Sverige haft?
- Eleverna får sammanfatta och återberätta texten med hjälp av stödord.
- Eleverna, eller du, skriver meningar som är sanna eller falska.
Skriv på kort. Sedan får eleverna sortera meningarna i två högar.

Lärohandledningen är framställd av:

Nanny Rothman,

bibliotekspedagog och lärare i svenska/SO åk 1-7

Triumf förlag
Brahegatan 4,
114 37 Stockholm

www.triumfforlag.se

@triumfforlag

www.facebook.com/triumfforlag

Kontakt:
Katarina Ekstedt
katarina@triumfforlag.se
0730-61 19 000